

Flaubert a Ouředník aneb dějiny jako fraška

Tiphaine Samoyautová¹ rozlišuje v soudobé „flaubertovské“ literatuře tři proudy: linii *Bouvard a Pécuchet*, jež „znamená zároveň encyklopedii i hloupost, vědění i blbství“; linii *Citová výchova* [[...]] a linii *Paní Bovaryová* [[...]]. Patrik Ouředník, spolu s Queneauem a Perecem, spadá nepochybně do té první.

Počínaje *Rokem čtyřadvacet*, Ouředníkovou prozaickou prvotinou z roku 1995, je ve všech autorových textech patrné zanícení soupisy, výčty a *hromaděním*, především co se rozličných diskursů a promluv týče. Hotové sbírky perel, nahromaděné bez ohledu na hierarchii; některé jsou pitomé, jiné směšné či znepokojivé, další enigmatické nebo popřípadě to vše dohromady; *Europeana*² a *Příhodná chvíle, 1855*³ se nacházejí někde na půl cesty mezi *Candidem* – kvůli falešně naivnímu tónu a ironii, která skrz něj prosvítá – a *Slovníkem přejatých myšlenek*, jenž rozšiřují o řadu zbrusu nových hesel.

„Je možné, že mám zbystrěný sluch na stereotypy a na vyprázdněný jazyk – a že jsem s to onen vyprázdněný jazyk zpětně reprodukovat. S tím, že vyprázdněný jazyk není nikdy úplně prázdný, vždycky v něm jsou nějaké ideové či ideologické sedimenty, které vypovídají o něčem, co zkraje mohlo být živé.“⁴

Takto o sobě Ouředník mluví v rozhovoru pro Český rozhlas z března 2002. V Ouředníkových knihách jsou stereotypy, *loci communes* („...to jest to jediné,“ říká, „co reálně sdílíme se svým okolím“) ve středu pozornosti. Platí to především o *Europeanách, stručných dějinách dvacátého věku*, v nichž záplava diskursů generovaných dvacátým stoletím téměř zastíňuje dějinnou konstrukci, působící bezmála jako nutný přílepek. Ale v téže perspektivě můžeme číst také *Příhodnou chvíli, 1855*, která vypráví o krachu jedné společenské utopie; i zde se stereotypy a truismy ocitají v plném světle – aby mohly být lépe potírány. Ne však čelným útokem, ten je odsouzen k nezdaru, nýbrž pokoutně, úskočně; jde o to, způsobit v protivníkově obraně „trhliny“, které pozvolna vyústí v dočasné vítězství: „Stereotyp je záluďný; chcete-li se mu postavit do cesty, musíte být záluďnější než on. [...] Stereotyp, podobně jako totalitní režim, nelze napadnout frontálně. V první fázi jde o to, navrtat do něho díry, trhliny – trpělivě, umírněně. A jednoho krásného dne se rozpadne na kusy. Následuje krátké období svobody – několik dnů, několik týdnů –, to znamená anarchie, neboť zmizel tmel, který nás dosud stmeloval a jehož jsme byli zajatci. Načež je ruče nahrazen jiným a vám nezbyvá, než začít znovu od začátku, pokud vám ještě zbývají síly, pokud nejste definitivně znechucen. Sisyfos, poslední absurdní hrdina.“⁵

V díle Patrika Ouředníka je něco z *Bouvarda a Pécucheta*. Platí to jak o způsobu jeho práce – je pro ni příznačná encyklopedičnost i vášeň pro soupisy a nomenklatury (na konci příspěvku se k tomu ještě vrátím) –, tak o jeho snaze nakupit a vzkrýsit dobové diskursy. *Europeana*, to jsou rozmanité názory seskupené do zmatených výčtů, přičemž celek působí jako něco mezi muzeem a vetešnictvím, v němž uplynulé století a jeho převratné změny ustrnuly v šílené zkratkovitosti fragmentů Světové knihovny. Jsou zde poličky s visačkou „dějiny“, „politika“, „psychoanalýza“ nebo „kuchyňské nářadí“, přijde na to. Počínaje „historiky“, kteří „říkají“ – ovšem každý říká něco jiného: „*Někteří historikové později říkali...*“, s. 8⁶; „*Ale jiní historikové říkali...*“, s. 9, přes „antropology“ a „filozofy“ – „*Někteří filozofové říkali...*“, s. 88; „*Antropologové říkali...*“, s. 91 – až po „mladé lidi“ (s. 55), nebo jednoduše „lidi“ (s. 9) a to, co „se“ říkalo. Formou prostého sdělení jsou zde tlumočeny naděje a obavy jedné doby, pokusy o pochopení i nejrozmanitější dogmata. V textu zaznívá množství hlasů, ovšem formální neurčitost tuto mnohost do značné míry stírá: stylisticky jednotlivý výklad, odosobnělý výčet faktů, minimální interpunkce bez náznaku jakékoli expresivity; charakteristická je parataxe a neuzavírající klauzule za použití „a“ nebo „atd.“⁷ Souřadící spojka „a“, spojující jednotlivé body výčtu, ale přítomná i na konci period a na začátku vět, se zároveň podílí na rytmizaci celku a na reorganizaci výpovědi, jež tak někdy vyústí v nové významové nasměrování. Může slučovat prvky příbuzné i zcela heterogenní; může také z homogenního bloku vyčlenit určitý prvek a tím jej zvýraznit; může i naznačit vpád heterogenního a vzápětí je popřít:

O první světové válce se říkalo, že v ní lidé padali jako semena, a ruští komunisté později vypočítali, kolik vydá jeden kilometr mrtvol na hnojivo a kolik ušetří za drahé zahraniční hnojivo, když použijí na hnojení mrtvolu zrádců a zločinců. A Angličané vymysleli tanky a Němci plyn, kterému se říkalo yperit, protože ho Němci poprvé použili u města Ypres, ale to prý nebyla pravda. (s. 7)

Někteří historikové později říkali, že dvacáté století začalo vlastně až v roce 1914, když vypukla válka, protože to byla první válka v dějinách, které se zúčastnilo tolik zemí a ve které tolik lidí umřelo a ve které létaly vzducholodě a aeroplány a bombardovaly zázemí a města a civilní obyvatelstvo a ponorky potápěly lodě a děla střelila padáčkem deset nebo dvanáct kilometrů daleko. (s. 8)

Ale jiní historikové říkali, že dvacáté století začalo ve skutečnosti dřív, že na jeho počátku stála průmyslová revoluce, která narušila tradiční svět, a že za všechno můžou lokomotivy a parníky. (s. 9)

Na konci devatenáctého století čekali lidé ve městech na nové století dost netrpělivě, protože měli pocit, že devatenácté století naznačilo cesty, po kterých se lidstvo bude ubírat. A v budoucnu že budou všichni telefonovat a cestovat na parnicích a přepravovat se podzemkou a jezdit na pohyblivých schodištích s pohyblivými madly a topit kvalitním uhlím a koupat se třeba i jednou týdně. A elektromagnetický telegraf a bezdrátová telefonie že budou přenášet lidské myšlenky a touhy rychlostí blesku napříč prostorem a umožní lidskému společenství dosáhnout harmonie a žít v míru a jednotě. (s. 12)

Na konci dvacátého století lidé přesně nevěděli, jestli mají slavit začátek nového tisíciletí v roce 2000 nebo až 2001. (s. 14)

A někteří říkali, že konec světa bude hodně brzo, a jiní, že až za nějakou dobu. A antropologové říkali, že konec světa je pro život jednotlivce i obce důležitý element, protože umožňuje evakuovat strach a agresivitu a smířit se s vlastní smrtí. A psychologové říkali, že je důležité, aby si individuuum mohlo vybit agresivitu a že nejlíp je závodně sportovat, protože si všichni vybijí agresivitu a mrtvých je přitom mnohem méně než ve válce. (s. 19–20)

Nelitostné řetězení falešných příčin i následků – text je přesycený spojkou „protože“ –, marné hledání souvislosti, vzápětí popřených samotnou hmotou textu. *Euro-peana* je třeba číst jako katalog historických *loci communes*; nejde o historická fakta, nýbrž o historiografický komentář – z něhož se vytratila veškerá hierarchie i samotný předmět bádání. Opakující se promluvy, velkolepě hloupé ve své neměnnosti a zprimitivnělé zhuštěnosti, se kupí jedna za druhou, přičemž marginálie na okraji stránek, jakési „usazeniny usazenin“, definitivně odhalují jejich grotesknost: „*Příroda je úchyl-ná*“ (s. 60), „*Člověk je vlastně opice*“ (s. 61). Na každé stránce je totiž umístěno vedle vlastního textu jedno či více obdobných hesel, připomínajících styl popularizačních příruček. Tato parodicko-pedagogická návštěv v sobě soustřeďují samotnou podstatu klišé, na něž odkazují a v nichž se sama ztvárňují.

Mluvíme o „usazeninách“: zkratkovitost truismů z nich dělají sedimenty. [...] A mluvíme o „usazeninách usazenin“, neboť tato fixní syntagmata (jakkoli proměnlivého složení – tyto řečové krápníky lze rozdělit do několika kategorií) představují klišé redukovaná na svou holou podstatu. V pojmech diskursu by bylo možné hovořit o usazenině ve smyslu minimální jednotky, dané, neštěpné a tranzitní průpovědi. Ve smyslu rezidua, *zůstatku* z vyřčeného, zaslechnutého, kolujícího, všudypřítomného, toho, z čeho stačí vyjmout samotné jádro, aby nám před očima vyvstal celý zástup přidružených stereotypů.

Několik příkladů a pokus o jejich uspořádání:

Tematická výpověď (substantivum + determinativum):

Virtuální realita (s. 12); Konec světa (s. 14, 19); Nový člověk (s. 19, 22); Osvobození z okovů hmoty (s. 26); Nepřízpůsobiví občané (s. 35); Varování generacím (s. 37); Uchování paměti (s. 38); Problémy s erekcí (s. 40); Konec starého světa (s. 52); Příslib do budoucna (s. 53); Univerzální jazyk (s. 70); Sociální imaginárno (s. 77); Úzkoprsé koncepce (s. 87); Černá díra (s. 87); Organizování paměti (s. 92); Sociální identita (s. 93); Konec dějin (s. 94)

Proverbiální výpověď (tvrzení v gnómičném prezentu)

Svět spěje ku zkáze (s. 9); Řád vznikl z chaosu (s. 11); Ženy jsou lidské bytosti (s. 13); Svět je prohnitý (s. 22); Bůh existuje (s. 25); Mládí je dynamické (s. 56); Paměť není konstitutivní (s. 63); Budoucnost je plná vzruchu (s. 67); Fašismus je univerzální (s. 82); Umění patří všem (s. 83)

Dějová výpověď (zpravidla se slovesem v infinitivu)

Poučit se z chyb minulosti (s. 13); Kupředu (s. 15); Jak optimalizovat člověka (s. 22); Aby jádro zůstalo zdravé (s. 26); Jak oslovit mladé diváky (s. 42); Lidé se musí naučit novému myšlení (s. 61); Žít ve shodě s přírodou (s. 64); Vstříc budoucnosti (s. 83)

K těmto případům, vyznačujícím se vysokou mírou zobecnění a nezávislosti na situaci, je třeba připojit prozaičtější a kontextualizovanější varianty, které fungují stejným způsobem. Do *katalogu přejatých témat* tedy dále zařadíme:

Tlustá Berta (s. 10); Vynález antikoncepce (s. 13); Vynález podprsenky (s. 17); Hladina spodních vod klesá (s. 18); Použití bojových plynů (s. 31); Neznámý vojín (s. 38); Veselá vdova (s. 29); Árijská rasa (s. 30); Panenky s ptáčkem (s. 39); Proč ubylo šňupání (s. 51); Milénium (s. 51); Spiklenci (s. 51); Telegraf (s. 73); Sperma kvalitních mužů (s. 73)

Aforismy v přítomném čase, předávající nějakou obecnou pravdu (např. „*Arbeit macht frei*“, s. 71), jsou doplněny jinými, vytvořenými obdobně, ale v čase minulém. Tyto odkazy jsou případ od případu více či méně hermetické podle toho, jak zjevná je narážka, kterou skrývají:

Angličané vymysleli tanky (s. 7); Němci vynalezli plyn (s. 8); Hodně mužů bojovalo (s. 15); Ti, co uměli kralovat (s. 16); Lékaři prováděli osvětu (s. 17); Vitr čechral klasy (s. 41); Vojáci předstírali trauma (s. 43); Američané chtěli sesadit prezidenta (s. 66); Tlumočník odjel na dovolenku (s. 70)

„Europeana je možno číst alespoň na tři různé způsoby,“ píše Bernard Quiriny ve své recenzi z roku 2004, kdy vyšel francouzský překlad. „Soustředíme-li se pouze na marginálie, budeme s četbou hotovi za pár minut. Drobné věty na okraji stránek jsou citacemi z vlastního textu [ne tak docela, protože marginálie synteticky text zhušťují, pozn. F. P.] a představují jakési parodické opěrné body, pseudovědecký výklad ke sbírce naivní a bláznivé poezie, slovník historických floskulí, z něhož někdo vymazal definice. Druhým, svědomitějším způsobem je četba samotného textu, jehož prostřednictvím Ouředník čtenářům předkládá ‚stručné dějiny dvacátého věku‘ (tak zní podtitul); na pouhých sto padesáti jedné stranách malého formátu jde o výkon vpravdě sisyfovský. Ouředníkův nápad je ovšem geniální: k tomu, aby mohl načrtnout mapu tohoto století a vyznačit na ní nejdůležitější body, ponořil se do stovek dějinných faktů rozmanitého ražení, které okořenil jednou zanedbatelným detailem, jindy zásadními statistickými údaji. Fakta a události, smíšené v litanickém a podivně nesourodém proudu vyprávění, vytvářejí postupně víceméně velké chuchvalce; největší z nich odpovídají klíčovým okamžikům dvacátého století na Západě a v Evropě zvlášť. Patrik Ouředník nám v popisném, věcném stylu (hemží se to tu spojkou ‚a‘; v jedné a téže větě se vedle sebe ocitá na stejné úrovni pět nebo deset různých a navzájem nijak nesouvisějících událostí) připomíná emancipaci žen a vynález eskalátoru, zhroutil se počítačových systémů na prahu nového tisíciletí a atentát v Sarajevu, elektrinu a podprsenku, Buchenwald a pozitivismus, Kolymu a pedagogickou osvětu, Červený kříž a bolševický mesianismus. [...] Třetí způsob spočívá v kumulaci požitků, jinými slovy v četbě textu i marginálií. Smích zaručen, nevolnost vysoce pravděpodobná. [...]“

Smích, ano, protože to důsledně přetřásání týchž floskulí, lišících se jen nepatrným detailem, omílání do krajnosti dotažené utkvělé myšlenky, k níž by se nadšeně přihlásili Bouvard i Pécuchet, nemůže nebýt směšné. Blbost v celé své kráse, aplikovaná beze všech nuancí a upínající se k jednomu výlučnému cíli, šmahem smete všechno ostatní ze stolu. U Flauberta může jít o metafyziku („*Metafyzika se vracela. Vracela se, ať mluvili o dešti nebo o slunci, o kamínku v botě, o květině na trávníku, o čemkoli*,“ s. 187⁸) nebo o keltské faly („*I viděli Bouvard a Pécuchet falos ve všem*,“ s. 95), u Ouředníka o milénium či emancipaci žen. Návratnost a symetrie motivů se spolupodílejí na komičnosti, v níž zaniká časovost a veškeré spění. Platí to i o přehledu poválečného vývoje kinematografie, který lze číst také jako dějiny erotiky, záleží na čtenáři:

V padesátých letech souložili filmoví hrdinové hlavně v obilných lánech, protože obilné lány patřily k mládí a novému životu, který na mladé hrdiny čekal, a vítr čechral klasy (marginálie: *Vítr čechral klasy*) a na obzoru zapadalo slunce a ženám se vzdouvala ňadra, a v šedesátých letech souložili filmoví hrdinové v mořském příboji na březích oceánu, protože to bylo romantické, a písek se jim lepil na kůži a byly jim vidět zadnice a nad vodou se vznášel opar. V šedesátých letech také

vznikly první pornografické filmy, ve kterých se skoro pořád souložilo na různých místech. A v magazínech pro mladé dívky vysvětlovaly zkušenější redaktorky, jak správně provádět felaci atp. A v magazínech pro mladé chlapce vysvětlovali zkušenější redaktoři, jak předčasně neejakulovat a jak si nenápadně navléct prezervativ. A reklamní agentury vymýšlely reklamy na prezervativy a přemýšlely nad způsobem, jak vhodně oslovit mladé diváky (marginálie: *Jak oslovit mladé diváky*), a jedna agentura vymyslela reklamní šoty, ve kterých souložily různé postavy z pohádek, Sněhurka a Popelka a Oslí kůže a Šeherezáda. Také v uměleckých filmech se souložilo čím dál víc, ale kritikové říkali, že je to něco jiného, protože nejde o soulož jako takovou, ale o její reprezentaci. A když se v nějakém uměleckém filmu hodně souložilo, říkali, že ten film vyjadřuje náš entomologický přístup k lásce, a to že je správné, protože se můžeme lépe zamyslet nad rolí soulož nejen v antropologickém, kulturním nebo politickém kontextu, ale i v lidském životě. V sedmdesátých letech souložili filmoví hrdinové hlavně v autech, protože to bylo originální a život se neustále zrychloval (marginálie: *Život se zrychluje*), a mladí diváci, kteří neměli auto, si tak mohli představovat, co je v životě čeká. A muži čím dál častěji leželi vespod a ženy na nich seděly, protože se mezitím emancipovaly. A v osmdesátých letech vznikl sex po telefonu a mužové volali na různá čísla, kde jim ženy říkaly do sluchátka CÍTÍM, ŽE VLHNU nebo VRAŽ MI HO TAM NA DORAZ nebo DÁŠ MI OCHUTNAT? apod. (s. 41–42)

Smích, ano, ale také nevolnost, vyvolaná onou specifickou podobou „smutné grotesky“, charakterizující podle Michela Crouzeta Flaubertovo psaní. Neboť nejdůležitější události minulého století – hrůzy dvou světových válek, zvrhlosti totalitních režimů a všemožné genocidy – zde podléhají stejnému ničivému zjednodušení. *Europeana* pojednávají plošně o velkých i malých dějinách, o tragickém i anekdotickém, nevýznamném i nevýslovném.

„Z tohoto surrealistického vetešnictví [pokračuje Quiriny] neúprosně ční několik stěžejních momentů, kterým je v magmatu událostí nakonec přiřknuta jejich skutečná důležitost: jde především o dvě světové války, o totalitní režimy a jejich masová zvěrstva a o ty které ideologie (scientismus, komunismus, fašismus, nacismus, humanismus). [...] Radikální syntézy, ke kterým autor směřuje, aby mohl v jedné větě obsáhnout historii volebního práva žen, nacistickou koncepci zvrhlého umění a debaty nad pozitivní diskriminací, se nutně nesou v duchu komické zkratkovitosti [a podle mého názoru i děsivé, pozn. F. P.]; *Ouředník se chápe každého tématu, které mu přijde pod ruku, s týmž naivním a ironickým odstupem, zplošňuje dějinné události natolik, že se jeví marné a malicherné, zesměšňuje stereotypy tím, že je klade jeden za druhým do nekonečné řady. Ve své obluďné a ničivé knížce klade *Ouředník* otázku vztahu společnosti ke svým dějinám, otázku interpretace dějin (sám je neinterpretuje nikdy), otázku důležitosti, již společnost uděluje dějinným událostem v optice svých imaginárních zájmů (autor sám nepřiděluje mimořádnou důležitost ničemu).“⁴⁹*

Neúprosná logika ignorantů – její mechanismy popsal Philippe Dufour¹⁰ – směřuje k závěru, že „všecko je totéž v bleďemodrém“, nebo přesněji, neboť každý z prvků podléhá autoritě téhož soupisu, „*nic nemá obzvláštní důležitost*“.¹¹ Se svými chaotickými výčty a falešnými závěry v podobě všudypřítomného „atd.“, které nám sugeruje úplnost, ale ve skutečnosti prozrazuje nemožnost vše obsáhnout, *Europeana* jsou koncentrátem našeho myšlení a promluv. [...] „Chuchvalce“, o nichž mluví Bernard Quiriny, vytvářejí nerozlišitelný slepenec rasistických, sexistických, paséistických, pokrokářských či scientistických klišé – text se dovolává všech *-ismů* a všechny jsou stejně černobílé a znepokojivé. Dohromady skládají monotónní recitativ, z jehož dosahu člověk unikne jen částečně a výjimečně; není prostě v naší moci se k němu otočit zády, neboť z množství zachycených promluv vždycky vyplyne na povrch věta, kterou bychom použili, anebo alespoň nějaký názor, se kterým jsme se ztotožňovali. „*Celek by měl hrozivou bezchybnost olova. Za celou knihu by se nesmělo objevit jediné slovo z mé hlavy, a až by ji člověk přečetl, už by se neodvážil promluvit ze strachu, aby mu v řeči náhodou neuklouzla nějaká věta z té knihy.*“¹² *Slovník přejetých myšlenek*, jak o něm Flaubert uvažuje v dopise Louise Colletové ze 16. prosince 1852, do značné míry vychází vstříc *Europeanám*. [...]

Ouředníková koláž je prvoraďe strategií demystifikace. „Stručné dějiny dvacátého věku“ zastřešují soubor zaměnitelných předsudků, jejichž množina rozvrací *pravdu*:

A Španělé tančili flamenco a Romové vrhali temné pohledy a Rusové byli arogantní a Švédové pragmatičtí a Židé obmyslní a Francouzi bezstarostní a Angličané namyšlení a Portugalci zaostalí. Ale s rozvojem spotřební společnosti a komunikačních prostředků se život lidí v Evropě postupně připodobňoval a někteří sociologové a historikové se domnívali, že uvažovat v pojmech národa je překonané, a říkali, že nejvýraznějším rysem vyspělé západní společnosti je kosmopolitismus a nic takového jako Němci nebo Rumuni nebo Švédové vlastně neexistuje, že jsou to jen sebeprojekce (marginálie: *Sebeprojekce*) do společenských stereotypů a předsudků. Ale jiní sociologové s tím nesouhlasili a říkali, že s rozvojem spotřební společnosti a komunikačních prostředků lidé postupně ztratili většinu orientačních bodů a národní společenství že se paradoxně stalo důležitější než kdy předtím. A stereotypy že jsou nezbytné pro uchování kolektivní a dějinné paměti, bez které by západní společnost ztratila svou kulturní jednotu, protože jednota nemůže nebýt heterogenní. (s. 93)

* * *

Když jsem se s Partikem Ouředníkem setkala kvůli přípravě tohoto příspěvku, nepřál si, abych náš rozhovor nahrávala – autor přiznává „jistou nedůvěru vůči mluvenému slovu“ –, a já bych v tomto odmítnutí dost možná viděla opatrnost, motivovanou

všudypřítomnou hrozbou floskulí. Autor mi nicméně poskytl text, který připravil pro literární večer věnovaný jeho dílu, uspořádaný v květnu 2009 Evropskou komisí. Tento text vám nyní přečtu; Ouředník v něm hovoří o svém pohledu na literaturu a vysvětluje, v čem by ve vztahu k historii měla spočívat její role a její jedinečnost – čímž zároveň také definuje předmět vlastního psaní:

Osobně mě v psaní – v mém vlastním i v knížkách jiných – zajímá to, čemu se zpravidla říká „pravda doby“. Pojem je to velice vágní, neboť v každé době existují různé pravdy, tedy množina pravd. Hra spočívá v tom, pokusit se tu množinu co možná nejlépe *pojmut*, ve smyslu obsáhnout, zahrnout. K tomu má spisovatel k dispozici různé metody; nejobvyklejší z nich je konfrontace lidských osudů v optice mikrohistorie.

Já jsem se pokusil v některých svých knížkách vyjít z trochu jiného principu, a sice z předpokladu, že je možné vzít za synonymum „pravdy doby“ *jazyk* té doby – to jest vzít za své jisté množství jazykových automatismů, stereotypů, a přinutit je k tomu, aby jednaly a aby byly konfrontovány mezi sebou stejným způsobem jako tradiční románové postavy.

Historici i spisovatelé pracují s písemnostmi – kroniky, noviny, korespondence atd. K písemnostem je možno zaujmout dvojitý přístup. Buď – a to je přístup historiků – v nich budeme hledat prvořadě (ne nutně výlučně, ale prvořadě) informaci o události, „co se stalo“, „co se odehrálo“. Nebo – a to je to, oč šlo mně – v nich můžeme hledat způsob, jakým je ona informace podána. V téhle perspektivě pak nepůjde o to, kdo vyhrál bitvu u Waterloo, ale o to, jak ji popsali kronikáři. Pravda o době je v onom popisu, nikoli v události samé; v reakci, nikoli akci. Lidské osudy se utvářejí obdobně: každý z nás se konstituuje skrze interpretace těch či oněch událostí.

Tohle všechno je ve skutečnosti banální, podobně jako stereotypy, které nám umožňují existovat. Osobně mám za to, že lidský život je záležitost veskrze banální – což v žádném případě nezpochybňuje tragičnost událostí, které mohou poznamenat lidský osud. Jenomže – vyjádřit banalitu v literatuře je nesnadné. Banalita je velmi paradoxně nepravděpodobná, dokud jí neudělíme nějaký tvar – a právě tady vstupuje do hry jak historiografie, tak literatura. V obou případech nemá obsah – tedy to, co vnímáme jako synonymum reality – reálnou existenci. Obsah je hromada virtuálního písku, a chceme-li z té hromady písku vytěžit nějakou realitu, musíme ji napřed nacpat do kyblíčku, polít vodou a udělat z ní bábovičku. Je to pořád stejný písek, ale najednou je z něho učebnice dějepisu nebo literární dílo. V obou případech budeme pracovat, vědomě nebo ne, se stereotypy, s *loci communes*, tedy s jazykovým a referenčním prostorem, který sdílíme s jinými.

Lidské osudy jsou možná banální, což ovšem neznamená, že jsou zaměnitelné. Problém literatury je v tom, že zahrnuje lidské osudy do předem promyšlené architektury, která nevyhnutelně obnáší jistou dávku hierarchizace. A je-li jedna věc

na světě, která by neměla být hierarchizována, pak je to individuální lidský osud. Stereotypy jsou naopak dokonale zaměnitelné – a zároveň je za nimi možno zahlédnout, právě díky nesnesitelnému zjednodušení, které je jim vlastní, jinou pravdu, jinou zkušenost, jiný osud.

Chceme-li tudíž vyvrátit na stereotypy, kliše a automatismy, je třeba zaujmout místo přímo v jejich středu, na křižovatce nejjalovějších diskursů, nejnanicovatějších afirmací.

Abyste mohla literatura pojmut pluralitu lidských pravd – a tak nám pomoci číst dějiny – musela by být s to mluvit o jevech beze vsí hierarchie, roztržštěně a dokonale horizontálně. Musela by také být s to uspořádat diskursivní prvky tak, aby se nám ztracely před očima, udělat je pohyblivé a nepolapitelné. Musela by rovněž dbát o to, aby slovo „pravda“ nebylo nikdy použito v singuláru. Pravda v singuláru – jedina pravda – nemůže nebýt stereotypní, neboť nevyhnutelně usiluje o to, přiblížit se obecnostem, všeobecnostem. A slyšíme-li často, že literatura je protest proti zaničování věcí, proti zapomnění, je třeba dodat: a proti koncepčnímu zevšeobecnování, které vede k zániku individuálního lidského osudu stejně jistě jako zapomnění. [...] ¹³

„Pravda doby“, jak se s ní setkáváme v jejím „jazyce“, v „popisu“ události, nebo přesněji v jejím zprostředkování, tj. v modalitách reinterpretace, je tedy „hromada virtuálního písku“, jež získá tvar a smysl, „až když ji polijeme vodou“, čili prostřednictvím konkrétního textu: podle Ouředníka jde v literatuře především o tvarování unikavé, „roztržštěně“ a „pohyblivé“ skutečnosti; vyhmátnutím stereotypu upozorňuje text na existenci iluze a zároveň ji dekonstruuje. V této souvislosti se nám vybaví epizoda o historiografických procedurách v kapitole o životopise vévody z Angoulému, v níž Bouvard a Pécuchet na vlastní kůži pocítí vratkost a proměnlivost reality, kterou zachycuje fragmentární a „roztržštěný“ charakter epizody; neustálenost a unikavost historického líčení se tu podílí na krizi pravdy. Aniž dějinám upírá oprávněnost a epistemickou hodnotu, Flaubertův román přinejmenším relativizuje jejich dopad. V nerozhodnosti, odkladech a neúspěších obou protagonistů jsou zaznamenány meze historického diskursu: historiografie, neschopna přiblížit se pravdě, prosazuje svou autoritu pod záštitou kauzality.

V rovině teoretické jde tedy o jasný nezdar. Na estetické úrovni jde ale o úspěch. A nabízí se ještě další možný výklad, totiž že demystifikace dané logiky v narativním kontextu nám nabízí alternativu řádu literárního: díky zvolené útržkovitě a roztržštěné formě ilustruje epizoda krach jednolitých a koherentních dějin – a zároveň krok za krokem umožňuje zachycení skutečnosti v její různorodosti a mnohotvárnosti. Ve stejném duchu se nesou i *Europeana*, ozvučná skříň, v níž bloudí a v níž se střetávají konkurenční, a přesto do značné míry podobné diskursy. [...]

Ouředníková próza se dočkala celé řady divadelních inscenací; důvody zřejmě musíme hledat v polyfoničnosti textu. Divadelní adaptace se ale jeví jako dobrý nápad jen na první pohled: ačkoli *Europeana* můžeme číst jako koláž, jako náhodné

seskupení různých promluv, text nevyhnutelně předpokládá také anonymitu, nerozlišenost jednotlivých mluvčích. Jak potom ztvárnit text prostřednictvím individuálních postav? [...]

* * *

Rovněž pro *Příhodnou chvíli*, 1855, Ouředníkovu v pořadí druhou do francouzštiny přeloženou prózu, je příznačná ustrnulá řeč lidské hlouposti, neodbytná a tyraná. Jedná se o polymorfní vyprávění, dopis i palubní deník, o zániku anarchistické utopie v planém řečnění. V obou knihách nacházíme stejné fraškovité zjednodušení: v *Europeanách* zjednodušení dějin na soubor dat a frází z druhé ruky; v *Příhodné chvíli* zjednodušení rovnostářského ideálu na loď bláznů, kde jsou si všechny názory rovny. („*Ale když budou všechny názory platit stejně, podle čeho se bude rozhodovat?*“ ptá se bezelstný osadník ve chvíli, kdy loď přiráží ke břehům Brazílie, s. 88.)

Žánrově nemají obě knihy mnoho společného. První text je nezařaditelný, jedná se o jakousi hybridní formu diskursu; povaha druhého je akademičtější, odkazuje ke známým a popsaným literárním žánrům. První část románu představuje dlouhý dopis z března 1902 – z roku, ve kterém vyšlo Leninovo *Co dělat?* –, adresovaný zakladatelem kolonie kdysi milované ženě; druhou část zaujímá deník italského osadníka Bruna a tvoří ji opět dvě části: tou první je cestopis pojednávající o plavbě z Le Havru do Ria (leden až duben 1855); druhou část představuje deníkový záznam z 15. října 1855, který podává zprávu o šesti měsících existence kolonie *Fraternitas*.

Dvě knihy tedy odpovídají dvěma odlišným literárním tvarům, jimiž nicméně prosvítá táž literární ambice: zachycení „pravdy doby“ prostřednictvím jejího specifického „jazyka“, kterým jediné *promlouvá*. V případě *Příhodné chvíle* běží o devatenácté století, a inscenace jeho „jazyka“ znamená pro Ouředníka přijetí konkrétních žánrových omezení.

Text je laděný satiricky, vzdor 19. století se nám vybaví Voltaire nebo Diderot. [...] Úvodní část tvoří dopis z pera anonymního teoretika utopie, kterého nadšený osadník, vypravěč druhé části, nazývá „Starším bratrem“. Pisatel úvodního dopisu, připomínající tak trochu Candida – poučeného Orwellem –, podává zprávu o krachu rovnostářské kolonie. Říká: „*Mým životem je mé dílo*“ (s. 10), ale je třeba podotknout, že „*román*“, který ze života vytváří, aby se zavděčil „*rozmaru*“ své dámy, se nezrodil pod šťastnou hvězdou:

Svět je holé šílenství. Člověk se rodí v okovech. Do světa zášti a zla. V chladu – hledá si cestu za hnitím. Málokdo touží stát se zabijákem, ale málokdo odmítne zabít. Bez konce táhne zlo dějinami. Vozy po zablácených pěšinách. Nevím, zda porozumět zlu činí člověka jasnozřivějším. Nevím, zda jej to činí silnějším v očekávání smrti. Vím jen jedno: na svou vlastní čekám klidně, odevzdaně a bez lítosti. (s. 38.)

Zde pisatel svůj dopis končí, aby „*přenech[al] slovo jinému*“ (s. 12).

Následuje líčení cesty osadníků v podobě deníku mladého Bruna. Hned na prvních stránkách nalezneme „sopsis potřebnosti“, to jest „*výstroj pro osadníky podle seznamu, který vypracoval Zeffirino Soldi*“ (s. 43¹⁴), jakož i jména všech 55 italských účastníků (s. 44–48). Dále popis různých předmětů, míst, a samozřejmě promluvy protagonistů budoucího dramatu. Děje je zde málo; deník bezelstného osadníka – naivního antihrdiny, jehož poctivé víře se může vyrovnat jen maniacká úzkostlivost Flaubertových pisarů – zachycuje debaty a rozepře, prohlášení a výroky, vyhlašování stanov a výsledky neustálého hlasování, tj. milníky všedního života osadníků, kteří se nalodili na *Jižní Kříž*. Záznamu neunikne nic, ani „*Ach tak*“ (s. 89) jedněch a „*Co jsem vám říkal?*“ (ibid.) druhých, které jaksí bezděčně pronikají do vypravěčského partu. Z rozmanitých důvodů, jazykovým neporozuměním počínaje (v *Příhodné chvíli* je často řeč o tlumočení a překládání; Němci, Italové, Francouzi, Slované a Američané žijí v pospolitosti, ale na předsudky jedněch o druhých to nemá žádný dopad) a zjevným ignoranstvím konče („*O anarchii toho vím vlastně málo,*“ s. 87), konflikty a třecí plochy se množí. Nekonečné „hlasovací návrhy“ ani „schválená nařízení“ na tom nemohou nic změnit. [...]

Tři měsíce řečnění ničím nepřispějí ke zmírnění propastných protikladů v lůně jednotlivých skupin i mezi skupinami navzájem; každý trvá na jasně vytyčených, a proto nesmiřitelných názorech. Když se osadníci vylodí v Riu a chystají se na cestu do osady – tedy kromě těch, kteří „*změnili názor, a žádali nazpátek peníze, které meztím odevzdali*“ (s. 92):

Zeffirino zorganizoval pochod městem, kterého se zúčastnilo asi 70 lidí, v trojstupech a s nářadím na rameni, muži, ženy a děti. Pochodovali hlavní třídou až k císařskému paláci a zpívali zpěvy o práci. Před palácem měl Zeffirino slavnostní projev, ve kterém říkal, že osadníci jsou milovníci svobody, kteří uprchli ze žaláře civilizace, aby vrátili důstojnost lidské práci a nastolili v Brazílii vládu osvobození člověka. Papír s projevem pak nechal kolovat v hostinci. Decio měl uštěpačné poznámky a ptal se, co je to ta vláda osvobození člověka a jestli ji bude nastolovat Zeffirino. Ptal jsem se Giacoma, co si myslí o svobodě a kdy by mohla nejdříve nastat. Říkal, že si myslí, že nastane, až věda odhalí všechny přírodní zákony. Až budeme znát přírodní zákony, nebude zapotřebí jiných, které jsou vždycky s přírodními v rozporu, protože nevycházejí z opravdových potřeb člověka. Problém svobody pak prý bude vyřešen. Nikdo už nebude moct tvrdit, že k životu ve společnosti je zapotřebí nějaké hierarchie, politické správy nebo vedení. To všechno je despotické, protože je to člověku vnucováno jinými lidmi a ne přírodou. Člověk podléhá přírodním zákonům a basta. (s. 91–92)

Konec debaty, není o čem se diskutovat, „basta“, jak říkají Italové (stereotypní charakteristika italské postavy funguje stejně jako předchozí německé „*Najn, najn!*“,

s. 63), samozřejmě nezabrání dalším hádkám a rozepřím. Do rozhovorů pravidelně proniká otázka svobody, otázka emblematická, ale s níž autor nakládá stejně jako se všemi ostatními. Namátkou: mají být černoši vyzváni, „*aby s námi jeli do osady a zakládali nový svět, kde nebude důležité, jaké kdo je rasy*“ (s. 61), když je „*na druhé straně patrné, že černoši se v práci dvakrát nepředřou*“ (s. 62)? A co ženy? „*Ty se uhlídají samy,*“ soudí Zeffirino (s. 49) – jenže „*většina [z nich] trpí starými předsudky a odmítá polyandrii*“ (s. 101). Nebo: „*Ženy jsou společné, i pro Němce a Portugalce, ale většina z nich chce spát jenom s někým, protože jsou rovnoprávné.*“ (s. 113) Nebo: „*Pak najednou [Florinda] začala spát nejméně se šesti nebo sedmi osadníky najednou. Někteří muži jsou z toho rozpačití, říkají, že mít dva nebo i tři partnery je normální, ale sedm že je moc.*“ (s. 118)

Jako pro *Europeana* je i pro *Příhodnou chvíli* příznačné opakování: návratnost týchž promluv nebo prvků syžetu, případně v drobných variacích.

Opakování je i princip závěru knihy, a ohlašuje tak i postupné umlkání příběhu. Román nabízí čtyři deníkové závěry, přičemž všechny jsou datovány 15. říjnem 1855. Čtyřikrát je zachyceno totéž období – šest měsíců, které vypravěč strávil v osadě –, takže opakování poskytuje čtvero výkladů ke stejným událostem; všechny verze jsou z Brunova pera, některé se vzájemně doplňují, jiné se vylučují. Každá verze události je vždy kratší a beznadějnější.

Verze první, patnáct stránek svědomitě popisujících osadu a neskrblících statistickými údaji: 38 domů, 170 obyvatel včetně 57 nově příchozích z *Jižního kříže*, 25 školních žáků mezi 5 a 12 lety, 2000 reisů na dluzích, které osadníci nadělali u dodavatelů a obchodníků, 250 g denního přidělu masa na osobu. Tituly knih z místní knihovny: „*Nová Heloisa od Jean-Jacques Rousseaua, Prohlášení o právech člověka a občana, dvoudílná Cesta do Ikarie od Etienna Cabeta, Rok 2440 od Sébastienna Merciera, svázaný ročník týdeníku Za větrem, román Miloval jsem a byl milován (bez autora), zemědělské příručky a podobně. Tři nebo čtyři knihy jsou v němčině a jedna italská, Anarchisté: pohled duševního lékaře od dr. Cesara Lombardia.*“ (s. 100) Hesla na zdech školy: *Všichni lidé jsou si bratry, Rovnost v radosti, ne v bídě, V jednotě je síla, Jeden za všechny, všichni za jednoho, Bůh neexistuje, člověk však ano* (s. 104). To vše doplněno zprávou o dění v bratrské osadě: nekonečné spory, nevraživost, vzrůstající podezřívavost, rezignace či dezerce osadníků a konečně i nález „*prvního zabitého*“ (s. 107).

Verze druhá, třináct stránek, na nichž se opakují tytéž věty nebo jejich varianty ve stručnějším a kolážovitějším stylu. Číselné údaje se liší a nápisy na školních zdech také: *Čiň, co je ti líbo, Všechno všem, nic jednomu, Rovnost ve svobodě, ne v otroctví, Bez svobody není disciplína a Lidstvo spěje k blahobytu, míru, osvobození ženy, anarchii a harmonii.* (s. 116). Osada zbrojí („*Nakoupili jsme čtyři nové ručnice,*“ s. 120), je zřízen soud a zloděj, který z obecní pokladny ukradl 500 reisů a byl dopaden na útěku, je odsouzen k smrti.

Verze třetí, šest stran. Napětí a konflikty v osadě si vyžádaly sepsání osadní ústavy a „*Listiny osadních povinností*“ (s. 131). Spíše než „*řeči, které se vedou*“ tu mladý Bru-

no tlumočí oficiální diskurs, podává zprávu o úkolech, zákazech, příkazech a „*důtkách druhého stupně*“ (s. 133), které – ve jménu transparence („*Všechno je veřejné, diskuse i rozhodování*“, s. 129) – řídí a plánují „svobodnou“ existenci jednoho každého: „*Je nezbytné, aby v osadě zavládl pořádek, protože jinak se nestaneme předvojem nové společnosti. Anarchie není libovůle a svoboda musí být odpovědná vůči tomu, co ji umožňuje.*“ (s. 129) Ostatně: „*Individuální svoboda je dočasně pozastavena, protože se ukázalo, že k ní lidé nejsou ještě zralí, i když zůstává naším cílem s přihlédnutím k tomu, že je prvním předpokladem harmonického rozvoje.*“ (s. 130)

Verze čtvrtá, dvě strany. Tento poslední možný závěr dlouze evokuje vypravěčův sen, ve kterém mu jeho zemřelá matka přiřkne jeho vlastní hrob. Šest měsíců života v osadě se tu smrskne do několika znepokojivých řádek:

15. října. Nejsem si úplně jistý, zda je dnes 15. října. Toho dne se narodila má matka. Přestal jsem si psát deník, když jsme dorazili do osady. Nevím, čím bych měl vlastně začít. Narodila se v Casalvieri nedaleko Říma. Před několika týdny se mi zdálo, že je mrtvá. Ležela na posteli v černých šatech se sepjatýma rukama, okolo hořely svíce a na židlích seděly tři staré ženy, které jsem neznal. Stál jsem u postele, když najednou otevřela oči a přiložila si prst na rty. Pak vstala a pokynula mi, abych ji následoval. Plačky seděly na židlích, něco si šeptaly a ničeho si nevšímaly. Matka vyšla z domu, chtěl jsem se k ní připojit, ale pořád byla šest nebo sedm kroků přede mnou, i když jsem zrychloval a snažil se ji dohnat. Potom jsme se ocitli na hřbitově, matka se zastavila, přiblížil jsem se až k ní, ale dotknout jsem jí nemohl. Matka ukázala na nějaký hrob a řekla Tady teď bydlím a pak ukázala na jiný a řekla Tady bydlíš ty, budeme se teď vídat častěji. Chtěl jsem ji vzít za ruku, ale nešlo to. Pak se začala pomalu propadat do země, ale nepůsobila ani vyděšeně, ani překvapeně, dívala se na mě vážně, možná i trochu přísně, a mizela v zemi, a když už jí vykukovala jen hlava, zavřela oči a zmizela docela. Jsme tu už šestým měsícem. Decio se vrátil do osady, přinesl si sekeru a chtěl podetnout stožár na nádvoří, na kterém vlaje rudočerná vlajka. Přivedl s sebou tucet bývalých osadníků a několik Indiánů, jeden z nich se pořád zubil a mával mačetou. Skoro všichni byli opilí. (s. 137–138)

Utopické ideály osady *Fraternitas* se rozpadly v nemožnosti sloučit individualismus a kolektivní zájem, který osadníci nikdy nedokázali jasně definovat. Brazilská osada, tropická obměna fourierismu a představ o rovnostářském a kolektivním štěstí, není s to přežívat jinak než na základě omezování osobní svobody, na niž „*lidé nejsou ještě zralí*“, na základě násilí a zaslepenosti. Symboly návratu do osady jsou „*sekyra*“ a „*mačeta*“; „*Skoro všichni byli opilí*“ ukončuje příběh. Ze svědomitého popisu osadního světa zbyl jen smutek a zklamání a idealista Decio se proměnil v boha pomsty. V Brunově morbidním snu se rýsuje klid blízkého konce, zatímco artikulovaná lidská slova a žalozpěv nejasných teorií zanikají v dementním úsměvu indiána a všeo-

becném opilství. Brunovi, svým způsobem už mrtvému – „*Tady bydlíš ty*“ – nezbyvá než umlknout také a *případ Fraternitas* může upadnout do nejzazších záhybů paměti nebo zmizet v oblaku alkoholových výparů.

* * *

„Každý výčet či vyjmenovávání se zakládá na dvou protichůdných pokusech: buď do něj zahrneme všechno, anebo přece jen na něco zapomeneme; podlehneme-li prvému, rádi bychom vyřešili problém jednou provždy; podlehneme-li druhému, ponecháváme otázku otevřenou. Váhaje mezi exhaustivním a neúplným, výčet se zdá být (spíše než myšlenka a spíše než třídicí princip) především signál lidské potřeby pojmenovávat a sdružovat, bez níž by nám svět (,život‘) nemohl poskytnout opěrné body. Jsou různé věci, které jsou přece jen trochu podobné; můžeme je shromáždit v sériích, uvnitř kterých bude možno odlišit jednu od druhé.“⁴⁵ Toto je ono „nevýslovné potěšení“ z výčtů a vyjmenovávání, jak o něm hovoří Georges Perec v *Myslet/Třídit*. Nevýslovné potěšení, zajisté, pokud se na věc budeme dívat z lepší, tj. z té euforické stránky; potěšení pohasne, jakmile nahlédneme do propastného nekonečna, které se před námi rozevře.

Ouředníka s jeho encyklopedicko-taxonomickou vášní láká výčet vyčerpávající, příznává slabost pro katalogy, soupisy a seznamy – od slovníků až po telefonní seznam, v němž vychutnává neznatelné posuny od jednoho příjmení k druhému. Taxonomické vášni podléhá i Flaubertovo psaní. Jeho knihy jsou kompilacemi: seznamy předmětů, dat, jmen lidí a míst, série událostí, soupisy kolísavých promluv a slov, tohoto hořkého dědictví.

Europeana a *Příhodná chvíle* jsou průniky do dějin 19. a 20. století, promlouvají z nich početné a neladící hlasy, hlasy zjednodušující a rozhodné, dogmatické a sebejisté. V jisté formě „*protestu proti zanikání věcí, proti zapomnění*“⁴⁵ restituuje Ouředník dobové diskursy – jež jsou ve své aroganci, ve své nesnesitelné prázdnotě a ve své děsivé odolnosti zároveň platné pro jakoukoli dobu. Obě knihy obnažují lidskou hloupost tím, že samy zaujmou místo přímo „*v [jejím] středu, na křížovatce nejjalovějších diskursů, nejnanicovatějších afirmací*“: „lidová moudra“, zkratkovité myšlenky, zřetězené a navršené diskursy dobových ideologií, všeobecně platné banality a truismy. Nejinak je tomu i s textem *Mé dceři je pět let*, „stručných dějinách počátku jedenadvacátého věku“, který Ouředník napsal francouzsky a v květnu 2009 publikoval v deníku *Le Monde*:

Mé dceři je pět let. Narodila se před pěti lety. V roce 2004. Narodila se v Saorgu, v Alpách, poblíž italských hranic. Není o moc mladší než nové století, ale je legrační. Století je ponuré a ještě spíše trapné. To je jeden z rozdílů mezi mou dcerou a novým stoletím. Jejich věk brzo splyne, ale má dcera nebude ponurá ani trapná.

Představuji si ji naopak hezkou a melancholickou. Nebude dobře chápat, co se kolem ní děje, a zpočátku ji to překvapí. Prozatím má pocit, že nechápe-li, co se kolem ní děje, jiní mají po ruce vysvětlení. Narodila se v den, kdy papež přijel do Lurd a kynul davu ze svého papamobilu. Jo, panečku, Jan Pavel, řekla paní z koloniálu. To je chlapík. Jan Pavel mezitím umřel a nastoupil jiný papež. Jmenuje se Benedikt. Také on kyne lidem z papamobilu. Jana Pavla uvítal v Lurdech prezident a jásající dav. Psali o tom v *Mondu*. Mezitím nastoupil jiný prezident. Původem Maďar. Nebo Řek. Ale srdcem Francouz. Téhož dne se konalo zahájení olympijských her v Athénách. Na titulní straně *Nice-Matin* byla fotografie olympijského stadiónu s dětmi, rozestavenými v řetězci vytvářejícím pět velkých kruhů. Řetězec symbolizuje jednotu lidského rodu. Symbolika je dána pluralitou těl; jde o to, aby těl v řetězci bylo co nejvíc. Samotný člověk v řetězech by naopak symbolizoval nesvobodu a osamělost. Dav už byl na místě, já sot na spadnutí, prezident měl za okamžik vystoupit z prezidentského letadla. Zapomněl jsem, co bylo dál, nikdy jsem se nedozvěděl, co bylo dál, neměl jsem v té době televizi a neviděl jsem ani papeže v papamobilu, ani jásající dav, ani prezidenta vystupujícího z prezidentského letadla. Během těch pěti let, pěti let života mé dcery, se odehrály i jiné události. Následující olympijské hry se konaly v Číně. Čínští představitelé vsadili do vězení rušivé elementy a omezili provoz automobilů, aby sportovci ze zúčastněných zemí mohli dýchat čerstvý vzduch a vydat ze sebe to nejlepší. Při zahájení olympijských her v Číně zaznělo z tribun mírové poselství. Papež si také přeje mír, ale paní z koloniálu nemá nového papeže ráda. Má hlavu jako umrlec, říká. Pořád ještě nemám televizi a neviděl jsem ani umrlčí hlavu nového papeže, ani jedinečné výkony sportovců, na které se těšili sportovní komentátoři při zahájení olympijských her v Číně. Lepší hlava jako umrlec než všichni ti šulíni s fousama, řekl její manžel. Ten obraz mě zaujal. V Saorgu se ještě najdou vlajky v oknech s nápisem PACE, jsme poblíž italských hranic. Objevily se v souvislosti s válkou v Iráku, kterou zahájil bývalý americký prezident. Čím by byl mír, kdyby nebyly války? Paní z koloniálu a její manžel mají jen jednu televizi a nemohou sledovat zároveň papeže na cestách a jedinečné výkony sportovců. Olympijské hry byly vynalezeny v předminulém století, aby se zabránilo válkám, nejsou-li nezbytně nutné. Co by dělali sportovní komentátoři, kdyby nebyly války? Je čas boje a čas pokoje. V nových překladech stojí Je čas zabíjení a čas uzdravování. Z čehož vyplývá, že není možné zároveň zabíjet a uzdravovat se. Že mezi oběma událostmi musí být prodleva. V saorgském klášteře je freska nazvaná Smír mezi svatým Františkem a vlkem z Gubbia. Legenda říká Vlk, metla boží, svatým Františkem proměněn byv v beránka. Ale před týdnem si jeden ovčák počíhal na vlka a zastřílel ho. Bylo o tom v *Nice-Matin*: Ovčák si počíhal na vlka a zastřílel ho. Francouzští vlci vyhyňuli, kupujeme vlky ve východní Evropě, ale dnes už se neříká východní Evropa, abychom se nedotkli Evropanů, kteří se považují za Evropany ze stejného titulu.

Říkáme jim obyvatelstvo nových členských zemí Evropské unie. Evropská unie byla vynalezena před půlstoletím na způsob olympijských her, aby se zabránilo válkám, a nejlepší at' vyhraje. [...]

(Český překlad Kláry Jelínkové in: *Pandora*, č. 21, 2010.)

Přednášku proslovenou 2. dubna 2011 v pařížské École normale supérieure v rámci semináře *Flaubert a jeho dědicové* (knižně in *Flaubert, l'empire de la bête*, éditions Cécile Defaut, 2012) přeložila Eva Pelánová. V současné době pracuje Florence Pellegriniová na rozšířené verzi svého textu, která zahrne i dva další Ouředníkovy tituly, *Rok čtyřiaadvacet* a *Ad acta*.

Poznámky

1] „On ne se souvient pas de Flaubert“ („Na Flauberta se zapomíná“). In: *Œuvres & critiques*, XXXIV, 1, *Écrivains contemporains lecteurs de Flaubert*, 2009. **2]** Patrik Ouředník, *Europeana. Une brève histoire du XXe siècle*, Paris: Allia, 2004. Patrik Ouředník, *Europeana. Stručné dějiny dvacátého věku*, Praha: Paseka, 2001 a 2006. **3]** Patrik Ouředník, *Instant propice, 1855*, Paris: Allia, 2006. Patrik Ouředník, *Příhodná chvíle, 1855*, Praha: Torst, 2006. **4]** Václav Richter, *Rencontres littéraires*, „Le XXe siècle vu par Patrik Ouředník“, 2. březen 2002. **5]** Books. *L'actualité par les livres du monde*, č. 20, „Překládání je doménou pašeráků“ („Traduire est un art de contrebandier“), rozhovor z 10. března 2011. **6]** Stránky odkazují na druhé české vydání, Paseka, 2006 (pozn. překl.). **7]** Poznámka na úvod, která se vztahuje ke všem následujícím formálním a stylistickým rozborům. Poznámka na úvod a samozřejmě také metodologické opatření. Verze *European*, z níž vycházím, je francouzský překlad původně česky vydaného textu. Patrik Ouředník sám také překládá: do češtiny přeložil Queneau – přes kterého se „vrátil“ k Flaubertovi –, Becketta, Jarryho, Clauda Simona nebo Borise Viana. Do francouzštiny Vladimíra Holana, Ivana Wernische nebo Jana Zábranu. Vlastní texty sice nepřekládá, úzce však spolupracuje s překladateli – „poměrně aktivně“, jak sám eufemisticky podotýká. Nalézt ekvivalentní jazyk si v případě *European* vyžádalo patnáct verzí, neboť při překladu jde vždy o hledání křehké rovnováhy mezi tím, co Jean-Claude Chevalier nazývá „ortonymií“, tedy přizpůsobením výpovědi strukturám cílového jazyka, a přijatelností výrazu s ohledem na stylovou rovinu, kterou měl autor na mysli. Patnáct verzí pro překlad *European*, dvanáct pro právě probíhající překlad *Ad acta*. (Nevyhnutelně se nám tu vybaví flaubertovská „dřina“.) Netradiční syntax francouzského překladu, z něhož vymizely čárky, je výsledkem spolupráce autora s překladatelkou Mariannou Canavaggiiovou. Vyušení čárek ve francouzském překladu bylo dáno snahou o znovuustavení „uvolněné“ české syntaxe, kde čárka má roli víc normativní než stylistickou a kde se často objevují poměrně rozsáhlá souvětí, takže je možné věty řetězit téměř libovolně. Sevěřenější francouzská syntax si vyžádala jednak potlačení čárek, jednak i prodloužení větných celků s cílem vyjádřit napařád plynoucí tok řeči, jeden ze stěžejních rysů textu. Výrazná přítomnost spojek je společná oběma jazykovým verzím. **8]** Srv. Flaubert, Gustave: *Bouvard a Pécuchet*, Praha: Odeon, 1974. **9]** Ibid. **10]** Philippe Dufour, *Flaubert et le pignouf. Essai sur la représentation romanesque du langage*, edice L'Imaginaire du texte, Paris: PUV, 1993. **11]** Ibid., s. 29. **12]** Gustave Flaubert, *Correspondance*, sv. II, (1851–1858), k vydání připravil a poznámkami opatřil Jean Bruneau, Bibliothèque de la Pléiade, Gallimard, 1980, s. 208. **13]** „Patrik Ouředník, écrivain tchèque“, *Cercle de Réflexion, Commission européenne*, s. 7–8. **14]** Soupis potřebnosti se nachází někde mezi *Průvodcem cestovatele-geologa* od Bouého, *Hygienickým pojednáním* od Becquerela a *Bouvardem a Pécuchetem* („Především je třeba mít dobrou vojenskou torbu, pak měřičský řetizek, pilník, kleště, kompas a tři kladívka za opaskem, který se vhodně skryje pod redingotem a tak vás

uchrání onoho nápadného vzhledu, jehož je nutno se na cestách vyvarovat.“, str 73). **15]** Georges Perec, *Myslet/Třídít* (Penser/Classer). In: edice La librairie du XXIe siècle, Paris: Seuil, 2003, s. 164. **16]** „Patrik Ourednik, écrivain tchèque“, *Cercle de Réflexion, Commission européenne, op. cit.*, s. 8.